

ПСАЛОМ ВІЧНОСТІ МИКОЛИ ФІЛЯНСЬКОГО

У статті аналізуються провідні мотиви лірики українського поета Миколи Філянського.

Микола Григорович Філянський належить до тих письменників першої третини ХХ ст., постаті яких довгий час відсувалися за лаштунки, "призабувалися" або й умисне замовчувалися в історії розвитку літературного процесу.

Син священика с. Попівка Миргородського повіту, що народився 6 грудня 1873 року, а дожив лише до горезвісного 1937-го, він був високоосвіченою та багатогранно обдарованою людиною. Крім Лубенської гімназії, на навчальній ниві М. Філянського – аудиторії природничих наук Московського університету, творчі майстерні Серова та архітектора Шехтеля, стажування у Франції, складені спеціспити на право вести будівельні роботи, а також – довгі роки життя на Уралі, мандри до дніпровських порогів тощо. Він займався малярством і архітектурою, геологією та археологією, природознавством та музеєзнавством, історією, етнографією, володів кількома музичними інструментами.

Глибока ерудованість із багатьох питань знайшла втілення у творчому доробку письменника. Складний і цікавий поетичний світ митця поєднує в собі інколи, здавалось би, абсолютно полярні поняття й образи (можливо, саме це й стало причиною появи різнозначних оцінок лірики Філянського [1]), проте при глибокому та різноаспектному аналізі виявляється напрочуд цілісним і самобутнім.

Поетична спадщина письменника невелика за обсягом і, на жаль, далеко не вся збереглася. Вона складається із трьох збірок та ряду позазбіркових творів різних часів. Свої перші збірки М. Філянський друкує вже в зрілому віці, на четвертому десятку життя: "Лірика, том I" (Москва, 1906) [2] і "Calendarium, том II" (Москва, 1911) [3]. Третя збірка побачила світ лише в кінці 20-х років – "Цілую землю" (ДВУ, 1928) [4].

Критика називає М. Філянського типовим пізнім романтиком [1: 21]. Своєрідне романтичне видіння світу в ліриці поета органічно сплелось з глибинною філософічністю, коріння якої сягають до творчості Г. Сковороди. У розробці поетом мікро- та макрокосму магістральними є мотиви життя й смерті, людини й природи, людини й усесвіту. Одним із суттєвих способів розвитку філософської проблематики в ліриці письменника було звернення до біблійних мотивів. Поетове розуміння Бога й божественного начала втілюється через думки про безкінечний круговорот у природі, всесвіті. Земне й космічне буття ритмізовано-циклічне у своєму розвитку. "Того не вернеш, що минуло", а доля кожного наперед визначена, бо "пеленає твій простор – небес таємний омофор" [5: 39]. Проте його трактовки дуже далекі від традиційних релігійних догм і постулатів. Гармонія всесвіту для Філянського в дуалістичності буття, в органічному поєднанні добра й зла, які вічно існують у парі:

Хвилина щастя – за журбою,

Сльоза – за ласкою німою... [5: 54].

З поклоніння світовій гармонії буття логічно викристалізуються й патріотичні мотиви в ліриці митця. Оригінальним у цій тематиці є вірш "Спить ряд могил", де звучить засторога нащадкам: народ, який забуває власне минуле, втрачає і майбутнє.

Окремо виділяється у творчому доробку поета група віршів, породжених довгим перебуванням на чужині. Це і своєрідні медитації, ремінісценції шевченківських мотивів ("Дам серцю волю я"), і поетична ностальгія за покинутим краєм ("І рідний край, і рідний лан") тощо. Елегійність, романтична образність – характерні риси цих творів.

Одним із самобутніх, неповторних відгалужень у поетичній кроні митця є інтимна лірика. Це вірші, в яких звучать нові варіації філософських поглядів автора. Раз усе в житті наперед визначене, закономірно циклічне, а людське кохання – один із найкращих дарунків життя, то "Чом не любить?" (до речі, у названому вірші відчувається й певний перегук з інтимною лірикою О. Олесея). Деякі твори цього циклу яскраво виражають народнопісенний стиль.

Усе життя поет залишався напрочуд вірним основним своїм ідейно-тематичним та філософським принципам і вподобанням. Людина й земля, людина й природа як неподільне ціле залишається основним у поглядах і світосприйманні М. Філянського, незважаючи на деякі помітні впливи часу, що вносив нові риси в його творчість. Так, по-своєму сприймає "син землі" прихід нового ладу. Зіставляючи низку позазбіркових віршів 1917-18 рр. ("В ярах туги...", "Клятьба пророка Ездри", "Шлях", "Великдень", "Повідь", "Далекому", "На весіллі") можна спостерегти, як змінюються настрої й думки автора від "Здрастуй, Воле уготована!" через розп'яття Марії під треті півні, регіт сатани й гору трун, над якими йде бучне весілля (у дусі пушкінського "Пира во время чумы"), до вірша "Треті півні" (1924), в якому поет дуже тонко обіграє шевченківський образ, поєднуючи його з традиційним на той час поетичним образом революційної бурі, що й надає твору зовсім іншого звучання:

І перемігся бурі час,

І – третього подався глас [5: 143]¹.

З точки зору філософського дуалізму поета й революція сприймається ним як циклічне поєднання добра й зла, життя та смерті, надій і крові.

¹ Згадаймо, як в народних переказах саме до третіх півнів панує нічне зло.

Для всієї поетичної спадщини митця є характерним оптимістичний тон. Впадає в око й художня своєрідність його лірики. Ще сучасники, хто дуже різко (М. Коцюбинський), а хто й з певною симпатією (Г. Хоткевич, О. Пчілка) усе ж робили автору закиди за певні правописні та стилістичні недоречності, незграбні неологізми тощо. На це пізніше вказували й радянські філологи (М. Зеров, О. Білецький, П. Волинський).

Погоджуючись із деякими зауваженнями, слід відзначити, що поетична техніка багатьох творів М. Філянського позначена відшліфованістю, вишуканістю форми й образів, чіткістю ритміки, майстерністю композиції. Зокрема майже всі твори, об'єднані у збірки, скомпоновані так, що складається враження "переливання" одного вірша в другий. Переливаються звуки, міняються в тональності й силі: від головного бадьорого мажору через помірність і стриманість притишених тонів і напівтонів до теплового, тихого, а то й скорботного мінору, щоб потім знову зазвучати гучно й радісно. На кожному кроці зустрічаються прийоми та образи романтичного письма: прекрасний вечір, казкова ніч, чудові осінні пейзажі, пожовкле листя, тихі осінні плеса та віти, тихий ляск весла, лани, луки, німі береги; часто обігруються образи човна, могили, снігу-савану, беркута тощо. Особливої пишномовності й вишуканості, патетичності й піднесеності досягав письменник і застосуванням прийомів барочного стилю, який добре знав і в якому кохався: "лоно яснее", "світ надземних шат", "поцілунки сонця", "сонм німих небес", "небес вечірній омофор" тощо.

Поряд із яскраво вираженою елегійністю спостерігаються в ліриці М. Філянського рефлексії-контрасти, поетичні асоціації та ремінісценції. А вдале використання ампліфікації, епанасфори, еліпсації, анафористичність побудови строф і їх частин, риторизми, рефрени та висхідна градація приводять до постійного підвищеного почуттєвого сприймання віршів, що дає повне право говорити і про імпресіоністичне забарвлення лірики митця.

Отже, вся поетична спадщина М. Філянського є досить яскравою сторінкою в розвитку української поезії початку ХХ віку. Від його поетичної філософії тягнеться проміння не лише до пошуків неокласиків, а й до могутнього річища поетичного світу сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевчук В. Син землі // Філянський М. Поезії. – К. : Рад. письменник, 1988. – С. 17 – 34.
2. Філянський М. Лірика, том I. – М., 1906. – Б.С.
3. Філянський М. Calendarium, том II. – М.: Рекорд, 1911. – 73 с.
4. Філянський М. Цілую землю. – ДВУ, 1928. – Б.С.
5. Філянський М. Поезії. – К. : Рад. письменник, 1988. – 240 с.

Матеріал надійшов до редакції 3.12.2003 р.

Кобелецкая О.И. Псалом вечности Николая Филанского.

В статье анализируются ведущие мотивы лирики украинского поэта Николая Филанского.

Kobeletska O.I. The Psalm of Eternity by Mykola Filyansky.

The article analyses the major motifs in the poems by Ukrainian poet Mykola Filyansky